

Sławomir Gzell*

 orcid.org/0000-0003-4924-2679

Remont tarasów Pałacu Prezydenckiego w Warszawie

Renovation of garden terraces in the Presidential Palace in Warsaw

Słowa kluczowe: Pałac Prezydencki w Warszawie, tarasy ogrodowe, naturalne zniszczenia kamienia, remont tarasów

Key words: Presidential Palace in Warsaw, garden terraces, natural weathering of stone, renovation of terraces

1.

Jest prawdą, że o budynki należy dbać i to bez wyjątku. Remonty, drobne poprawki i naprawy wykonywane na bieżąco, po pojawieniu się kolejnych usterek, w żadnym przypadku nie zastąpią prawdziwego, kompleksowego remontu, gdy po prostu przychodzi na niego czas. Dotyczy to zwłaszcza obiektów szczególnych, w tym zabytkowych, o wyjątkowej wartości i przeznaczonych do specjalnych celów. Tak właśnie jest z tarasami skierowanymi ku Wiśle w ogrodach Pałacu Prezydenckiego w Warszawie.

Według tablicy umieszczonej na murze jednego z tarasów ostatni większy remont miał miejsce w 2003 roku. W roku 2019 przyszedł czas na następny. Można wymienić cały rejestr imperfekcji, jakie pojawiły się na ogrodowych tarasach. Do najpoważniejszych, bo grożących wypadkami, należały pękające i przesuwane się elementy balustrad stojących wzdłuż ogrodowych schodów i krawędzi tarasów oraz popękane i wykruszające się stopnie schodów. Podobnie spękane były płyty, którymi tarasy są wyłożone, co powoduje także przedostawanie się wody do niższych kondygnacji i związane z tym dalsze zniszczenia. Odnowienia wymagały związane z elementami podstawowymi zdobienia ogrodowe, takie jak wazy na kwiaty albo fontanna. Nie mogły pozostać bez odnowienia metalowe części wyposażenia tarasów, czyli balustrady i latarnie, a także inne drobniejsze elementy.

1.

It is true that buildings have to be taken care of without exception. Renovations, minor improvements and immediate repairs carried out after next flaws appeared, will never replace a real, complete refurbishment when its time has come. It is particularly true in the case of special historic objects of unique value and intended for special purposes. And so it is with the terraces facing the Vistula in the gardens of the Presidential Palace in Warsaw.

According to the plaque embedded in the wall of one of the terraces, the last major overhaul took place in 2003. In the year 2019 came the time for another one. One can make a long list of imperfections that appeared in the garden terraces. Among the most serious and likely to result in accidents were cracked and moving elements of balusters standing along the garden stairs and edges of terraces, as well as broken and crumbling stairs. Similarly cracked are the tiles the terraces were paved with, which results in water leaking into the lower levels and causing further damage. Connected to the basic elements, garden ornaments such as flower vases or the fountain also required renovation. Metal parts of terrace furnishings, namely balusters and lamps, as well as other smaller elements could not remain in disrepair, either. All the mentioned flaws lowered the value of the gardens as the whole, so the disharmony between

* prof. dr hab. inż. arch., Wydział Architektury, Politechnika Warszawska

* prof. dr hab. inż. arch., Faculty of Architecture, Warsaw University of Technology

Cytowanie / Citation: Gzell S. Renovation of garden terraces in the Presidential Palace in Warsaw. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2019;60:17-25

Otrzymano / Received: 28.10.2019 • **Zaakceptowano / Accepted:** 10.11.2019

doi:10.17425/WK60PALACE

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1, 2. Schody boczne, południowe. Stan przed remontem (1) i w czasie remontu, po ułożeniu nowych stopni (2)

Fig. 1, 2. Side stairs, from the south side. State before the renovation (1) and during the renovation, after the new steps were laid (2)

Wszystkie wymienione braki obniżały wartość ogrodów jako całości, nie można więc było pozwolić, aby utrwałała się dysharmonia pomiędzy starannie utrzymywaną roślinnością a niszczącą małą architekturą ogrodową.

Przyczyny zachodzących niekorzystnych zmian są oczywiste. Widać tu działanie czasu oraz specyficznych warunków mikroklimatu, w tym większej niż gdzie indziej wilgotności, wynikającej choćby z procesów inwersji, czyli spływu zimnego powietrza doliną Wisły w zagłębieniu podskarpowym. Otaczające środek ogrodów wysokie drzewa obniżają przy tym możliwość jego przewietrzania i tak cały ten opisany w skrócie kompleks przyczyn przyspiesza destrukcję kamienia, z którego zbudowane są tarasy. Odsuwanie remontu na dalsze lata przyspieszałoby destrukcję aż do możliwości pojawiania się katastrof budowlanych.

Remont rozpoczął się od przeprowadzenia odpowiedniego rozpoznania zakresu zniszczeń i ustalenia zakresu robót. Wybrano wykonawców prac, zachowując ustawowe wymogi procedur wyboru. Tarasy zostały starannie opisane, został zrobiony projekt remontu, uzyskano zgodę konserwatora zabytków, wybrano wykonawcę robót. Roboty te trwają, dobiegły końca prace rozbiórkowe, a na placu budowy sukcesywnie pojawiają się nowe materiały, przeznaczone do wmontowania w miejsce likwidowanych materiałów zniszczonych.

Do najważniejszych i wydaje się że oczywistych decyzji należy postanowienie o utrzymaniu dotychczasowej kolorystyki dominującej na tarasach. W związku z tym, po stwierdzeniu, że pokrywające tarasy do tej pory płyty z piaskowca nie wytrzymują warunków, w jakich

the carefully maintained greenery and the deteriorating garden features could not be allowed to continue.

The causes of the damage are rather obvious. One can see here the effect of the passing time and specific microclimate, including higher humidity than elsewhere resulting e.g. from the inversion process, i.e. the cold air flowing along the Vistula Valley below the escarpment. The tall trees which surround the centre of the gardens lessen the possibility of airing them, and so all the causes briefly described here accelerate the deterioration of the stone used for building the terraces. Postponing the renovation would speed up the destruction processes until a construction disaster occurred.

The renovation started by carrying out a survey to determine the extent of damage and the scope of renovation work. Contractors were selected while preserving the statutory requirements during the selection procedure. The terraces were meticulously described, a renovation project was prepared, the monument conservator's permit was obtained and the contractor was chosen. The work continues, the demolition work has been completed and new materials that are to replace the damaged ones successively appear on the building site.

The most important and seemingly obvious decision was to maintain the previous colour scheme predominant on the terraces. Therefore, after it was established that the sandstone tiles previously used to pave the terraces had not stood the test of time, and it would be better if they were made of granite, the quarry and a supplier of granite in the warm sandy colour were found.

pracują i że lepiej by było, gdyby płyty były granitowe, odszukano kamieniołom i dostawcę granitu w ciepłym kolorze piaskowym. Na przykładzie sprowadzonej już pierwszej partii płyt widać, że decyzja była słuszna.

To, co jest mniej narażone na intensywną eksploatację w czasie użytkowania obiektu niż płyty, po których się chodzi, w dalszym ciągu będzie budowane z piaskowca – ciągłość historyczna najbardziej widocznych części tarasów będzie utrzymana. Trzeba też przypomnieć, że pod płytami pojawiają się nieistniejące do tej pory współczesne, proste instalacje odwadniające, a także pod płytami zostaną ułożone przewody elektryczne, niezbędne do okresowego podłączania tymczasowych urządzeń potrzebnych do realizacji funkcji, jakim tarasy i ogrody służą.

2.

Na potrzeby zamierzonego remontu Centrum Obsługi Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zamówiło opracowanie konserwatorskie, które zostało wykonane z uwzględnieniem zaleceń Stołecznego Konserwatora Zabytków z dn. 1.02.2017, pismo nr KZ-IAU.412-0.107.2017.ATO(2). Na jego podstawie prowadzony jest remont części Pałacu Prezydenckiego (Koniecpolskich, Radziwiłłów, Namiestnikowskiego), znajdującego się przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie, wpisanego w 1965 roku do rejestru zabytków.

Remont obejmuje tarasy (górną, dolną i taras I piętra) od strony wschodniej, ogrodowej, oraz zadaszenie tarasu górnego i dolnego. Kierownikiem zespołu konserwatorskiego jest dr inż. arch. Marek Barański, a w skład zespołu weszli: mgr konserwacji zabytków Marek Koss, mgr konserwacji zabytków Anna Koss, mgr inż. arch. Paweł Kinsner, mgr inż. arch. Zenon Zabagło. Opracowanie zostało wykonane w 2017 roku.

Co do tarasów, to analiza historycznego ich rozwoju i przebudów wykazała, że do 1925 roku nie istniało wyraźne zejście z górnej tarasu do ogrodów. Architekt Marian Lalewicz, ówczesny dziekan Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, w ramach zagospodarowania ogrodu zaproponował boczne zejścia przy okazji porządkowania terenu przy murze oporowym skarpy. W tamtym czasie nie było jeszcze fontanny i posadzki z płyt dookoła niej. Pojawiła się dopiero w latach trzydziestych w formach charakterystycznych dla renesansu i baroku, wraz z placem, który ją otaczał, oraz dojściami od wspomnianych wyżej bocznych schodów.

Opracowanie konserwatorskie wskazało na szereg interesujących faktów. Przypomniano, że wykonane po wojnie przekształcenie wschodniej elewacji Pałacu zmieniło ją zasadniczo. Jak piszą autorzy: „Podstawa Pałacu utraciła swą pierwotną lekkość i nawiązanie do włoskich willi tarasowych. Pierwotny układ podbudowy tarasu o arkadowym przesklepieniu zaprojektowany jeszcze w okresie 17 wieku został w projekcie z lat 50. zastąpiony jednym centralnym arkadowo sklepieniem wejściem, które jest flankowane drzwiami. W trakcie realizacji boczne drzwi zostały zamurowane. Spowodowało to estetyczne zakłócenie pierwotnego projektu

On the example of the already brought first batch of tiles one can see that it was the right decision.

Elements which are less exposed to intensive exploitation when the object is used than the paving slabs will be still made of sandstone – the historic continuity of the most visible parts of the terraces will be maintained. One should also remember that under the stone tiles there will be, previously non-existent, modern simple drainage installations, as well as the electrical wiring necessary to plug in temporary devices needed to realise the functions the terraces and the gardens are to serve.

2.

For the purpose of the intended renovation the Service Centre of the Chancellery of the President of the Republic of Poland commissioned a conservation study which was prepared taking into account the recommendations of the Capital Monument Conservator from 1.02.2017, document no KZ-IAU.412-0.107.2017.ATO(2). It has served as a basis for the renovation carried out in the part of the Presidential Palace (Koniecpolskich, Radziwiłłów, Namiestnikowski), located in Krakowskie Przedmieście in Warsaw, inscribed in the monument register in 1965.

The renovation encompasses the terraces (the upper, the lower and the 1st floor terrace) on the east, garden side, and the roofing of the upper and lower terraces. The supervisor of the conservation team is dr inż. arch. Marek Barański, and the team includes: monument conservator mgr Marek Koss, monument conservator mgr Anna Koss, mgr inż. arch. Paweł Kinsner, mgr inż. arch. Zenon Zabagło. The study was completed in 2017.

As far as the terraces are concerned, the analysis of their historic development and remodelling has shown that until 1925 there was no clear-cut descent from the upper terrace to the garden. Architect Marian Lalewicz, the then Dean of the Faculty of Architecture at the Warsaw University of Technology suggested side stairs during the garden development when the area by the resistance wall at the escarpment was being cleared. At that time the fountain or the paved floor around it did not exist yet. The former appeared during the 1930s in the forms characteristic for the Renaissance and Baroque, with the surrounding square and access paths from the above mentioned side stairs.

The conservation study indicated several interesting facts. It reminded that the transformation of the east elevation of the Palace, carried out after the war, changed it radically. According to the authors “The substructure of the Palace lost the original lightness and no longer could allude to Italian terrace villas. The original arrangement of the arcaded base of the terrace, designed in the 17th century, in the project from the 1950s was replaced by one central, arcaded entrance which was flanked with doors. During the realisation the side doors were bricked in. It resulted in an aesthetic disturbance of the original project, and created an illusion of blocked doors that historically had never existed”.

Ryc. 3, 4, 5. Widok z balkonu I pietra na taras górny (3), górny i dolny (4) i dolny (5). Widoczny jest montaż nowych balustrad

Fig. 3, 4, 5. View from the balcony on the 1st floor onto the upper terrace (3), the upper and lower terraces (4) and the lower (5). Newly mounted railing is visible

oraz stworzyło sugestię zablokowanych drzwi, których nigdy historycznie nie było”.

Jest bardzo prawdopodobne, że opisana przebudowa była częścią większego projektu przekształcenia całości ogrodu z przełomu 1950 i 1951r. autorstwa profesora Gerarda Ciołka. W koncepcji tej stylizacja górnego tarasu miała być wzbogacona o wiele elementów, w tym zespoły lamp na balustradach. Koncepcji tej nie zrealizowano, dobudowano natomiast niższy taras, z monumentalnymi schodami łączącymi go z tarasem górnym. Ta rozbudowa schodów ogrodowych spowodowała likwidację

It is highly likely that the described remodelling was a part of a larger project to transform the whole garden at the turn of 1950 and 1951, designed by Professor Gerard Ciołek. In this concept numerous elements were to be added on the upper terrace, including sets of lamps on the balusters. Yet the concept was never realised; instead, the lower terrace was added, with monumental staircase connecting it to the upper terrace. That extension of the garden stairs resulted in dismantling the pre-war stairs leading to the garden on the north side, and remodelling of the southern stairs the steps of which were also replaced.

Thus, remembering the abandonment of the complete concept designed by Gerard Ciołek, it could be said that during the 1950s the terraces became a relatively randomly arranged space connecting the lower, pre-war greenery situated below the terraces with the new stairs, according to the design, devoid of any greenery.

When in 1984 the work commenced on preparing the documentation for alterations and technical repairs in the garden complex, it turned out that the fountain did not function. Its decoration was changed during the renovation in 2003. At that time repair work was carried out on the balusters of the main stairs (complex renovation of the balusters and steps, and replacing the facing of the resistance wall). Other work was also completed: the fountain was remodelled, vases from artificial stone were put up in the corners of balusters, the sculptures of lions underwent conservation treatment, and in the year 2010 the balcony on the 1st floor of the garden elevation was repaired.

On 1 February 2017, after he had acquainted with the state of preservation of the discussed elements of the terrace and the balcony of the Presidential Palace, the Capital Monument Conservator issued recommendations where he approved of the proposed extent of the conservation work, emphasising the justified replacement of the terrace surface with granite paving slabs in beige colour.

It was assessed that the structure of the balcony on the 1st floor had suffered from damp, and that the balcony leaked and there were damp patches beneath it. It became obvious that, whatever the cause (causes) of the rainwater leaking through the balcony, it had to be removed. Serious faults were also found in the railing of the 1st floor, e.g. many holes where corrosion had already started.

The briefly described analysis carried out by the conservation team allowed for preparing the conservation programme for the object. The most essential points of that programme are the following:

- repairing and waterproofing the balcony on the 1st floor, deepening the gutter and adding a threshold at the entrance door to the balcony,
- dismantling and repairing the metal railing of the balcony and replacing the cornice slab plus cleaning the blackened fragments,
- replacing the terrace paving with granite tiles in beige colour. The size and pattern of tiles should be determined in the project,

przedwojennych schodów północnego zejścia do ogrodu i przebudowę schodów południowych, w tym wymieniono stopnie schodów na nowe.

Tak więc można powiedzieć, pamiętając o zarzuceniu realizacji całościowej koncepcji Gerarda Ciołka, że w latach pięćdziesiątych tarasy stały się dość przypadkowo zagospodarowaną przestrzenią łączącą dolny, przedwojenny układ zieleni, znajdującej się poniżej tarasów, z nowymi schodami, pozbawionymi według projektu nasadzeń zieleni.

Kiedy w 1984 roku przystąpiono do opracowywania dokumentacji zmian i napraw technicznych w zespole ogrodu, okazało się, że fontanna nie funkcjonuje. W czasie remontu w 2003 roku zmieniono jej dekorację. W tym czasie przeprowadzono też prace naprawcze przy balustradzie głównych schodów (kompleksowy remont balustrad i stopni schodów oraz wymiana licowania ściany oporowej). Wykonano też inne prace: przerobiona została fontanna, w narożach balustrad ustawione zostały wazony ze sztucznego kamienia, przeprowadzone zostały prace konserwatorskie rzeźb lwów, a w roku 2010 wykonano naprawę balkonu I piętra elewacji ogrodowej pałacu.

1 lutego 2017 roku Stołeczny Konserwator Zabytków po zapoznaniu się ze stanem zachowania omawianych elementów tarasu i balkonu Pałacu Prezydenckiego wydał zalecenia, w których przyjął proponowany zakres prac konserwatorskich, wskazując na zasadność wymiany nawierzchni tarasów na płyty granitowe w kolorze beżowym.

Stwierdzono, że konstrukcja balkonu I piętra jest zawilgocona, jak również, że balkon przecieka i pod płytą balkonową tworzą się zawilgocenia. Stało się oczywiste, że bez względu na to, co jest przyczyną (przyczynami) przenikania wody przez balkon, musi ono zostać zlikwidowane. Znalaziono także poważne usterki w balustradzie I piętra, w tym m.in. wiele dziur, gdzie tworzą się ogniska korozji.

Opisana w skrócie analiza wykonana przez zespół konserwatorski umożliwiła przygotowanie programu konserwacji obiektu. Najważniejsze punkty tego programu to:

- naprawa płyty balkonu I piętra i uszczelnień, pogłębienie rynny oraz stworzenie progów przy drzwiach wejściowych na balkon,
- demontaż i naprawa metalowej balustrady balkonu oraz wymiana płyty gzymsowej plus czyszczenie zaczerwionych fragmentów,
- wymiana płyt tarasów na granitowe w kolorze beżowym. Wielkość i układ płyt powinien określić projekt,
- wymiana stopni schodów na granitowe. Wcześniejsze remonty schodów, w tym flekowanie w zniszczonych miejscach, nie zakończyły pogarszania się ich stanu. Dotyczy to też podbudowy schodów, muru policzkowego,
- wymiana balustrad, w tym być może wszystkich tralek (na około 300 tralek 90 było uszkodzonych, a przy 90 podejmowano naprawy), konieczna z powodu chłonięcia wody i uszkodzeń mechanicznych. Pęknięcia balustrad są tym bardziej niebezpieczne, że mogą świadczyć o niestabilności konstrukcyjnej schodów,

- replacing stairs with granite. Previous renovations of the stairs, including patching up damaged spots, did not prevent further deterioration of their condition. It also refers to the stairs' substructure and stringer,
- replacing the railing, including probably all the balusters (out of around 300 balusters 90 were damaged and 90 had been repaired), necessary because they were absorbing water and had suffered mechanical damage. Cracked banisters were the more dangerous as they could be evidence of the structural instability of the stairs,
- repairing the cornices of the resistance wall (replacing damaged fragments) and waterproofing,
- renovation of the fountain and the sculptures of lions.

3.

During the renovation there appeared problems with its realisation, which are interesting from the viewpoint of conservation art.

Firstly, subsequent inspections showed that the work on revalorising the terraces was carried out without unnecessary breaks, naturally ignoring those resulting from the fact that the Chancellery offices with their functional requirements operated normally in the building.

In order from the top of the building, the roof section over the garden wall of the palace was repaired. The work was completed on the balcony of the first floor, and sunblinds were fitted to shade the first floor windows if necessary. Bird deterrent devices were also replaced. Those bird deterrents are commonly used in historic buildings and not only there, as they effectively prevent damaging the elevations.

Replacing the terrace floor tiles and stairs has practically been completed. As far as flower vases are concerned, it has turned out that making new ones is simpler and cheaper than the restoration of the existing vases badly damaged by the passage of time. It is the matter of calculation and precisely determining their technical condition, as it may turn out that the vases will not survive the restoration treatment.

After removing the steps, the ground beneath them was covered, generally speaking, with insulation preventing precipitation water from leaking into the space under the stairs. In the meantime, several issues appeared that are being successively addressed.

Firstly, after the balusters and steps had been dismantled, it turned out that stringers along the staircase which the steps adjoined and on which the stone balusters were to be set, were of minimum width. They were made wider by the stone cladding of the outer walls along the stairs, but one has to remember that the cladding is not a load-bearing structure; on the contrary, it actually weighs down the walls. Therefore, the balusters in the railing had to be solidly fixed, especially as the heavy stone banisters were to rest on them.

Secondly, in the newly laid fragments of stairs the joints between them had to be identical, which proved

- reparaacja gzymsów ściany oporowej (wymiana uszkodzonych fragmentów) i zabezpieczenie przeciw wilgotnościowe,
- remont fontanny i rzeźb lwów.

3.

W czasie trwania remontu pojawiły się problemy natury realizacyjnej, interesujące z punktu widzenia sztuki konserwatorskiej.

Po pierwsze, kolejne inspekcje stwierdzały, że prace, które mają doprowadzić do zrewaloryzowania tarasów, prowadzone są bez zbędnych przerw. Pominąć należy oczywiście te, które wynikają z faktu, iż w budynku działają normalnie biura Kancelarii, mające swoje wymagania funkcjonalne.

Kolejno, idąc od góry budynku, zreperowano część dachu nad ogrodową ścianą pałacu. Wykonano prace przy balkonie pierwszego piętra i zamontowano markizy zacieniające/zasłaniające okna pierwszego piętra w razie potrzeby. Wymieniono zabezpieczenia przeciwko ptakom. Zabezpieczenia te są powszechnie stosowane w obiektach zabytkowych i nie tylko, i skutecznie przeciwdziałają niszczeniu elewacji.

W zasadzie końca dobiega wymiana płyt tarasowych i stopni schodów. Co do waz kwiatowych, okazuje się, że wykonanie nowych waz jest prostsze i tańsze niż rewaloryzacja istniejących waz, wyraźnie zniszczonych przez czas. Jest to kwestia kalkulacji i dokładnego określenia

difficult to accomplish at the initial stage of the work. However, the problem was solved by taking more care, just like with the colour of joints between the tiles and steps.

Thirdly, dismantling the stairs and laying new steps brought in the realisation that it was necessary to fitting the bottom bands around the newels posts at the end of each section of the railing to the shape e.g. of the nosing of the steps.

Fourthly, dismantling the tiles on the upper terrace and on the stairs showed how necessary the carried out renovation really was. The uncovered metal casing of electrical wiring was completely corroded, which might soon have led to a power failure on the terraces or even accidents involving people, if it had not been for the renovation. One should remember that the damp on the terraces might have accelerated such occurrences. Nowadays all wires are to be protected by casing which does not corrode, and can endure long years even when weighed down by paving slabs.

4.

In July 2019, it could be seen that the renovation work entered a crucial stage. Namely, there appeared work for various specialists: besides construction and masonry work, there were also tasks relating to e.g. laying the electrical wiring. At the stage that all the diverse tasks are now, there seems to be a chance to successfully

Ryc. 6, 7, 8, 9. Południowa część schodów głównych, łączących taras górny i dolny, w różnych fazach remontu, po rozbiórce uszkodzonych elementów i w czasie układania nowych stopni

Fig. 6, 7, 8, 9. The south section of the main staircase connecting the upper and lower terraces, at various stages of the renovation, after dismantling the damaged elements and while new steps were being laid

technicznego ich stanu, bo być może okaże się, że nie wytrzymają one procesów rewaloryzacyjnych.

Po zdjęciu stopni podłoże pod nimi zostało pokryte, ogólnie rzecz ujmując, izolacją przeciwdziałającą przedostawaniu się wody opadowej do przestrzeni pod schodami. Przy tej okazji wyniknęło kilka spraw, które sukcesywnie są rozwiązywane.

Po pierwsze, przy demontażu balustrad i stopni okazało się, że ściany policzkowe wzdłuż schodów, do których stopnie dochodziły i na których ma stać kamienna balustrada, mają minimalną szerokość. Poszerzają je co prawda wykładziny kamienne zewnętrznych ścian przyschodowych, ale trzeba pamiętać, że wykładziny nie są konstrukcją nośną, przeciwnie, same obciążają ściany. Z tego płynie wniosek, że tralki balustrad musiały uzyskać solidne zamocowanie, zwłaszcza że ułożone będą na nich kamienne, ciężkie poręcze.

Po drugie, w ułożonych nowych fragmentach schodów fugi pomiędzy nimi muszą być jednakowe. W początkowej fazie prac nie bardzo się to udawało. Jednak przy zachowaniu większej staranności problem ten rozwiązano, podobnie jak kwestię koloru fug pomiędzy płytami i stopniami.

Po trzecie, demontaż schodów i układanie nowych stopni uświadomiły, że konieczne jest dopasowanie dolnych opasek wokół słupków kończących poszczególne fragmenty balustrad do kształtu np. noska stopnia.

Po czwarte, demontaż płyt na tarasie górnym i schodów pokazał, jak bardzo konieczny jest prowadzony remont. Metalowe osłony przewodów elektrycznych, które zostały odsłonięte, były całkowicie skorodowane, co w niedługim czasie, gdyby nie remont, mogłoby doprowadzić do awarii prądu na tarasach, a w gorszej sytuacji do wypadków z udziałem ludzi. Należy przypomnieć, że stan zawilgocenia tarasów mógł takie sytuacje przyspieszać. Wszystkie przewody są obecnie prowadzone w osłonach nie ulegających korozji, wytrzymujących wiele lat, także pod obciążeniem płytami.

4.

W lipcu 2019 roku można było stwierdzić, że prace remontowe wchodzą w fazę bardzo istotną. Mianowicie pojawił się front robót dla rozmaitych specjalistów: oprócz prac budowlanych i kamieniarskich prowadzone były prace związane np. z układaniem instalacji elektrycznych. W fazie, w jakiej znajdują się wszystkie roboty, jest szansa na dostateczne ich zgranie i wydaje się, że kierownictwo robót daje sobie z tym radę. Niespodzianki, jakie pojawiają się na każdej budowie, bez względu na to, jak by nie była zaprogramowana, są rozwiązywane w drodze konsultacji ekipy wykonawczej i ekipy nadzoru, w tym osób prowadzących nadzór z ramienia Kancelarii Prezydenta.

Postęp prac i nadzór typu budowlanego nie zwalnia jednak od refleksji nad przyszłym wyglądem remontowanego obiektu. Szczególnie istotne są detale architektoniczne, które nawet jeśli są w założeniu doprowadzane do stanu poprawnego z budowlanego punktu widzenia,

Ryc. 10, 11, 12. Ogrodowa elewacja Pałacu Prezydenckiego: w czasie remontu balkonu I piętra i po zasadniczych pracach remontowych, w okresie czyszczenia muru oporowego tarasu górnego
Fig. 10, 11, 12. Garden elevation of the Presidential Palace: during the renovation of the 1st floor balcony and after the basic renovation work, while the resistance wall of the upper terrace was being cleaned

coordinate them, and the site management appears to be coping with it. Surprises that are likely to occur on any construction site, no matter how well it is organised, are solved by means of consultations between the execution and the supervision teams, including the supervisors from the President's Chancellery.

The progress of work and the building supervision are no excuse for neglecting the future appearance of the renovated object. Particularly important are archi-

to jednak powinny odpowiadać standardom, jakich oczekuje się od budynków historycznych klasy Pałacu Prezydenckiego. Nie może być przypadkowych połączeń rozmaitych form. Pałac składa się z wielu brył połączonych ze sobą mniej lub bardziej harmonijnie, co widoczne jest w miejscach ich połączeń. Jeżeli „ozdoby” występujące na elewacji płynnie przechodzą z bryły na bryłę, to jest to sytuacja oczywiście najlepsza. Natomiast w miejscach, gdzie schodzące się bryły lub fragmenty całej budowli mają zupełnie odmienne pokrycie boniami, gzymsami albo innymi detalami, połączenia te należy przemyśleć i być może wprowadzić rozwiązania pomagające ich zharmonizowaniu. Jest to rola projektanta, który takie miejsca powinien zauważyć i w porozumieniu z konserwatorem zabytków wypracować odpowiednie rozwiązania. Nic bowiem nie jest tak dobrze zauważalne, jak niedopracowane detale na elewacji. Przykładem takiego miejsca jest połączenie frontu balkonu pierwszego piętra ze ścianą, do której dochodzi. Stykające się gzymsy mają różne wymiary, czołowa płyta balkonu całkowicie przypadkowo trafia w układ boni znajdujący się na ścianie. Sprawiać to może wrażenie przypadkowo powstającego bałaganu. Celem remontu jest m.in. doprowadzenie do stanu, w którym nowe fragmenty w sposób jak najbardziej naturalny będą łączyły się z tym, co już istniało. Problemy te są na miejscu analizowane i rozwiązania wprowadza się w życie.

Mówiąc o realizacji tak poważnego zadania, jakim jest remont tarasów Pałacu Prezydenckiego, warto pamiętać o tym, że z jego oceną należy poczekać do końca prac. Trudno jest oceniać stan budowy będącej w środkowej fazie realizacji inwestycji, jak być może chcieliby co bardziej niecierpliwi. Plac budowy ma swoje prawa, do których należy pewien pozorny nieład, niezrozumiały dla osób niewprowadzonych w procesy realizacji. Oczywiście nie usprawiedliwia to wykonawcy, który nie utrzymywałby obiektu w stanie jak najbardziej możliwego uporządkowania, przynajmniej z dwóch powodów. Jeden to fakt, że na nieuporządkowanym terenie łatwiej jest o wypadek, czego doświadczamy na co dzień. Po drugie, kamień sprowadzony na budowę powinien być jak najlepiej selekcionowany. Układane obok siebie fragmenty stopni schodów nie mogą zbyt różnić się od siebie różnic, z dopuszczeniem naturalnego zróżnicowania kamienia. Dotyczy to także płyt tarasowych. Po trzecie, sposób układania płyt, a dotyczy to szerokości fug pomiędzy nimi, musi być niezwykle staranny. Musi być widoczna kontynuacja szerokości fugi biegnącej przez cały taras. Rozumiejąc fakt, że obróbka kamienia sprowadzanego na budowę nie może być prowadzona z dokładnością do części milimetra, nie można jednak dopuścić do powstania różnic drastycznie widocznych.

5.

Podsumowując trzeba raz jeszcze wyraźnie podkreślić konieczność wykonania remontu tarasów ogrodowych Pałacu Prezydenckiego. Prace powinny zakończyć się w ciągu dwóch miesięcy, z dzisiejszej perspektywy

tectonic details which, even if they are supposed to be restored to an appropriate condition from the construction point of view, should meet the standards expected from historic buildings of the Presidential Palace class. There can be no random combinations of various forms. The Palace consists of many solid shapes combined more or less harmoniously, which is noticeable in places where they are connected. Naturally, the best situation is when “decorations” on the elevation transfer smoothly from one building to another. On the other hand, in places where adjoining sections or fragments of the entire structure have completely different rustication, cornices or other details, the combinations have to be thought through and solutions might be introduced that would help to harmonise them. This is the role of the designer who should notice such places and, in cooperation with the monument conservator, work out appropriate solutions. After all, nothing is as noticeable as unfinished or unrefined details on the elevation. Such an example is the spot where the front of the 1st floor balcony joins the nearby wall. The adjoining cornices are of different sizes and the front slab of the balcony entirely randomly touches the rustication pattern on the wall, which can give the impression of an accidentally created mess. The purpose of the renovation is, among other, to reach the stage when new fragments would fit the already existing ones in a most natural way. Such problems are analysed on the spot and solutions are immediately implemented.

Discussing the realisation of such a serious assignment as the renovation of the terraces in the Presidential Palace, it is worth remembering that its evaluation ought to wait until the work is completed. It is difficult to assess the state of construction which is at the middle stage of its realisation, as the less patient ones would like to do. The construction site has its own rules, one of which is the illusory disorganisation, incomprehensible for people who have not been filled in on the realisation processes. Naturally, it is not an excuse for the contractor who does not keep the site in the best possible order, at least for two reasons. The first is the fact that accidents are more likely to happen on a disordered site, which we experience every day. Secondly, the stone used for construction should be carefully selected. The fragments of steps laid side by side cannot differ too much, allowing only for natural variety of stone. The same refers to the paving slabs on the terraces. Thirdly, the floor tiles must be meticulously laid, which refers to the width of joints between them. The continuation of the width of the joint running the entire length of the terrace must be visible. While it is understood that the stone brought to the site cannot be processed with millimetre precision, the differences can be neither drastic nor easily noticeable.

5.

In conclusion, one should again clearly emphasise the need to carry out the renovation of the garden terraces in the Presidential Palace. The work should be

można powiedzieć, że będzie to udana interwencja, również interesująca jako zadanie konserwatorskie, dostarczająca na tym polu wielu doświadczeń teoretycznych i praktycznych.

completed within two months; from today's perspective one can say that it will be a successful intervention, also interesting as a conservation task, and providing both theoretical and practical experience in this field.

Streszczenie

Jest banalną prawdą, że o budynki należy dbać, a dotyczy to zwłaszcza obiektów zabytkowych, o wyjątkowej wartości i przeznaczonych do specjalnych celów. Tak właśnie jest z tarasami skierowanymi ku Wiśle w ogrodach Pałacu Prezydenckiego w Warszawie. Ostatni większy remont miał miejsce w 2003 roku. W roku 2019 przyszedł czas na następny. Można wymienić cały rejestr imperfekcji, jakie pojawiły się na ogrodowych tarasach: pękające i przesuwane się elementy balustrad stojących wzdłuż ogrodowych schodów i krawędzi tarasów oraz popękane i wykruszające się stopnie schodów, spękane płyty, którymi tarasy są wyłożone. Odnowienia wymagały wazy na kwiaty, fontanna, metalowe części wyposażenia tarasów i inne drobniejsze elementy. Braki obniżały wartość ogrodów jako całości, nie można było pozwolić, aby utrwałała się dysharmonia pomiędzy starannie utrzymaną roślinnością a niszczącą małą architekturą ogrodową. Przyczyny zachodzących niekorzystnych zmian to działanie czasu oraz większa niż gdzie indziej wilgotność, wynikająca ze splotu zimnego powietrza doliną Wisły w zagłębieniu podskarpowym. W tej sytuacji odsuwanie remontu na dalsze lata przyspieszałoby destrukcję aż do możliwości pojawiania się katastrof budowlanych.

Remont rozpoczął się od przeprowadzenia odpowiedniego rozpoznania zakresu zniszczeń i ustalenia zakresu robót. Wybrano wykonawców prac, zachowując ustawowe wymogi procedur wyboru. Na potrzeby remontu zamówiono opracowanie konserwatorskie, wykonane z uwzględnieniem zaleceń Stołecznego Konserwatora Zabytków. Do najważniejszych decyzji należało postanowienie o utrzymaniu dotychczasowej kolorystyki dominującej na tarasach. W związku z tym, po stwierdzeniu, że pokrywające tarasy do tej pory płyty z piaskowca nie wytrzymują warunków, w jakich pracują i że lepiej by było, gdyby płyty były granitowe, znaleziono kamieniołom i dostawcę granitu w ciepłym kolorze piaskowym.

Podsumowując, trzeba raz jeszcze podkreślić konieczność wykonania remontu tarasów ogrodowych Pałacu Prezydenckiego. Jest to interesujące zadanie konserwatorskie, dostarczające wielu doświadczeń teoretycznych i praktycznych.

Abstract

It is a banal truth that buildings have to be taken care of, and it concerns in particular historic objects of unique value and intended for special purposes. And so it is with the terraces facing the Vistula River in the gardens of the Presidential Palace in Warsaw. The last large-scale renovation took place in 2003. In the year 2019 came the time for another one. One can make a long list of imperfections that appeared in the garden terraces: cracked and moving elements of balusters standing along the garden stairs and edges of terraces, broken and crumbling stairs, and cracked tiles the terraces were paved with. Flower vases, the fountain, metal parts of terrace furnishings and other smaller elements also required renovation. Damage lowered the value of the gardens as a whole, and the disharmony between the carefully maintained greenery and the deteriorating garden features could not be allowed to continue. The damage was caused by the passage of time and the humidity higher than elsewhere, resulting from the cold air flowing along the Vistula Valley below the escarpment. In this situation postponing the renovation would accelerate the destruction processes until a construction disaster occurred.

The renovation began by carrying out a survey allowing for determining the extent of damage the scope of work required. The contractors were selected while abiding by the statutory requirements of the selection procedure. A conservation study which took into account the recommendations of the Capital City Monument Conservator was commissioned for the renovation. The most important decision concerned maintaining the previous colour scheme predominant on the terraces. Therefore, after finding out that the sandstone tiles previously used to cover the terraces did not survive the conditions in which they had to work, and had better be replaced with granite, a quarry and a supplier of granite in warm sandy colour were found.

In conclusion, the necessity to carry out the renovation of the garden terraces in the Presidential Palace should once again be emphasised. It is an interesting conservation assignment that would provide both theoretical and practical experience.